

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Відділ освіти Дубровицької райдержадміністрації

Урок-портрет

Вічні істини Омара Хайяма та Григорія Сковороди

Роботу виконала:

Жуковська Валентина Василівна,

учитель української мови та літератури,

зарубіжної літератури Сварицевицького опорного

закладу загальної середньої освіти I-III ступенів

Урок-портрет

Тема: Вічні істини Омара Хайяма та Григорія Сковороди

Мета:

розкрити багатогранність видатних постатей літератури : Г. Сковороди – українського філософа, просвітителя , поета; Омара Хайяма - великого поета Сходу;

розповісти про основні віхи життя Омара Хайяма та Григорія Сковороди; аналізувати, оцінювати та узагальнювати біографічні відомості геніїв літератури;

коментувати особливості жанру рубаї Омара Хайяма та визначати основні християнські морально – етичні ідеали Г. Сковороди;

порівняти основні теми і мотиви творчості Омара Хайяма та Г. Сковороди

знаходити особистісно важливі істини у творах східного поета та українського філософа.

Епіграф до уроку:

« Тільки істину я визнаю єдину»

Омар Хайям

«Уся сила десятислів`я вміщається в одному цьому імені – любов..»

Г.Сковорода

Обладнання: портрети Омара Хайяма та Г. Сковороди, записи теми, епіграфа,; виставка творів О.Хайяма та Г. Сковороди, критичних матеріалів, музичне оформлення, підручники, тексти творів; презентації.

Хід уроку

I. Вступне слово вчителя

Омар Хайям

Це трапилося у 1859 році у Англії. В книгарнях з'явилася книга віршів нікому не відомого до того часу перського середньовічного поета Омара Хайяма в перекладі відомого письменника та перекладача Едварда Фіцджеральда. Поетичні збірки були розкуплені миттєво. Східний поет-філософ став надзвичайно популярним не лише у Англії, але й у всіх європейських країнах. Європейці були вражені енергією, глибоким змістом, образною мовою чотиривіршів східного поета. Вони з захопленням повторювали мудрі думки Сходу, організовували різноманітні асоціації, клуби, товариства та інші зібрання шанувальників творчості Омара Хайяма. Але їх непокоїло питання: чому геніальний поет, який жив у XI столітті, став відомим європейському читачеві лише у XIX столітті?

За роз'ясненнями звернулися до літераторів Сходу. Спадкоємці класичної перської літератури – іранці, таджики і афганці – були немало здивовані, коли почули про великого поета Омара Хайяма. Вони добре знали і шанували своїх великих поетів, таких як Рудакі, Фірдоусі, Сааді, Нізамі. Але великий

поет Хайям? Вони знали лише видатного вченого Омара Хайяма. Звичайно, на Сході було відомо, що Хайям писав рубаї, але співвітчизники поета не вважали ці чотиривірші серйозною поезією. І лише після того, як Хайям-поет був відкритий на Заході, ним почали цікавитись на Сході.

У сьогоднішньому світі рубаї Омара Хайяма не втрачають своєї популярності. До них звертаються і в тяжкі, і в радісні хвилини життя, в хвилини щирості наодинці з самим собою і в хвилини веселого спілкування з друзями. І в XXI столітті Омар Хайям, цей мудрий і щирий співрозмовник, залишається такою ж привабливою і загадковою постаттю, яким він був у період свого тріумфального визнання у XIX столітті.

Г. Сковорода

I. Драч влучно стверджував: «Якби ніхто нічого не знав про Г.Сковороду, якби час не пощадив для нас його рукописні твори ..., якби народ не зберіг легенд про його дивовижне життя, якби зосталася одна-єдина його епітафія, то й вона блиснула би для людства спалахом дивовижної сили і осяяння: «Світ ловив мене, та не впіймав!»

Григорій Савич Сковорода – це поет, філософ, байкар, просвітник, педагог, людина, яка обрала свій шлях у житті і ніколи із нього не сходила. I. Пігуляк у романі про життя Г. Сковороди описує, як козацький син Григорій, покидаючи батьківський дім, робить першу борозну на весняному полі. Вона вийшла рівною і глибокою, і батько побажав, щоб таким, як борозна, було і синове життя. Не осоромив Г. Сковорода козацького роду, заставив звучати своє, на перший погляд, звичайнісіньке прізвище на весь світ. До речі, дід і прадід мали прізвище Скора Вода, так охрестили їх за відчайдушну вдачу та сміливість, жваву їзду на коні.

II. Мотивація навчальної діяльності

Чому не зникає інтерес до творчості цих поетів? Чим приваблюють людство рубаї Омара Хайяма та афоризми, байки, філософські трактати Г. Сковороди? Що особистісно важливе знайде для себе кожен, хто відкриє Рубайят (збірку віршів) Омара Хайяма та осмислить афоризми «мандрівного філософа»? На ці запитання ми шукатимемо відповіді на сьогоднішньому уроці.

Загадковий Схід і виважений Захід, Біблія і Коран, XI і XVIII століття – сьогодні ми спробуємо поєднати непоєднуване : різні культури, багатогранні особистості

Запрошую всіх до літературної вітальні, де на нас чекає зустріч з Вічною істиною Омара Хайяма та нашим українським Сократом . І нехай сьогодні кожен з вас і в біографіях поетів, і в їхніх творчих перлинах відкриє важливу для себе істину.

III. Оголошення мети та теми уроку

Учитель. Ким же був він насамперед? Поетом? Астрономом? Математиком? Філософом? А можливо, і першим, і другим, і третім? Так, він був генієм, наділеним здібностями у всіх сферах людської діяльності. І все ж людству Омар Хайям відомий насамперед як геніальний поет, а вірніше поет-філософ.

Хоч я не шліфував покірності перлину

І тягара гріхів з плечей своїх не скину,
Все ж не пускаюся я берега надії,
Бо тільки істину я визнаю єдину.

IV. Вивчення нового матеріалу

Учитель. Омар Хайям... Його життя, овіяне легендами, дотепер залишається багато в чому таємничим і загадковим.

Загадковим та незвичайним нам здається і повне ім'я поета - Гіяс-ад-Дін-Абу-аль-Фатх Омар ібн Ібрагім Хайям Нішапурі. У цьому імені приховано багато цінних відомостей про Омара Хайяма: місце народження, ім'я батька та його професія, інформація про особистісні якості поета. Слово нашим "дослідникам", які спробували "розшифрувати" повне ім'я Омара Хайяма.

Група "дослідників". Останнє слово повного імені поета вказує на місце його народження – місто Нішапурі. Ім'я батька - Ібрагім. Він, очевидно, шив намети, тому що слово "Хайям" означає «майстер, який шиє намети». Саме батько підбрав сину ім'я Омар, що означає "життя". З вибором імені він не помилився, тому що його син дійсно понад усе любив і цінував життя, уславлював його радощі в своїх чотиривіршах – рубаї. Почесне звання "Гіяс ад-Дін" - "Допомога віри", отримане поетом пізніше, свідчить про те, що Хайям віддавав чимало часу Корану і на ниві богослов'я досяг чималих успіхів.

Учитель. У жодній історичній хроніці того часу немає безпосередніх відомостей про точний рік народження Омара Хайяма. Із скупих історичних записів нам відомо, що "Омар народився в Нішапурі і предки його теж були нішапурцями. І лише за складеним Хайямом гороскопом учені зуміли визначити точну дату його народження - 18 травня 1048 року.

Учень - біограф. Місто Нішапурі було центром учених усього Сходу. З усіх кінців Персії й арабського світу приїжджали сюди молоді і літні люди, які прагнули до знань (Повідомлення учнів супроводжується переглядом презентації).

Ібрагім віддав сина вчитися до Нішапурського медресе (релігійна школа), хоча навчання в той час коштувало дуже дорого і тривало довго. Уже через декілька років Омар швидко читав арабською і міг повторити, не заглядаючи в Коран, підряд декілька сур. Батько був переконаний, що Омар у своєму розвитку переріс однолітків. Добре це чи погано Ібрагім не знав. У Омара не було друзів, кращі його товариші були книги. Допитливий юнак прагнув проникнути в суть речей, однаково старанно вивчав логіку, природничі науки, захоплювався астрономією, алгеброю й геометрією.

Учень – науковець. Ще зовсім юним Хайям розпочав активну наукову діяльність. Його дуже цікавили паралельні лінії. Ті самі паралельні лінії, які послужили основою для всієї Евклідової геометрії. Він був упевнений, що знаменитий п'ятий постулат Евкліда про непересікання двох паралельних ліній потребує доказів. "Чому паралельні лінії ніколи не перетинаються? Чи справді ніколи – навіть у безкрайньому просторі? А що є нескінченність?" - розмірковував молодий учений.

Роботи Омара Хайяма про паралельні лінії стали однією із важливих ланок у ланцюзі досліджень, що закінчилися створенням неевклідової геометрії. Омар

Хайям близько підійшов до вирішення проблеми, яку через багато століть після нього розв'яжуть Лобачевський і Ріман.

Математичний трактат, написаний у 25-річному віці, приніс Омару Хайяму славу видатного вченого. Його запросив до свого двору правитель Бухари. Молодого вченого прийняли з надзвичайними почесностями. Сам правитель, спілкуючись з Омаром, як згадували сучасники, "садив його поруч себе на трон на знак найбільшої пошани".

У 1072 році до влади прийшов третій султан із династії Сельджуків Малік-шах, за правління якого імперія досягла найбільшої могутності. Султан повністю довіряв своєму візиру – мудрому політичному діячу Нізаму аль-Мульку. При цьому талановитому управлінцеві розквітла промисловість та торгівля. Він покровительствував наукам і відкривав у містах вищі школи – академії. Завдяки аль-Мулькові столиця Ісфахан перетворилася на науковий центр усєї імперії

Учень - історик. Історик Ібн аль-Асир писав про 1074 рік:

"Цього року... в Ісфахані була побудована обсерваторія, у її створенні брали участь кращі астрономи - Омар ібн Ібрагім аль-Хайям, Абу-ль Музаффар аль-Ісфазарі та інші. На створення обсерваторії пішло дуже багато коштів. Обсерваторія діяла до смерті султана в 1092 році, після чого закрилася".

Протягом 18 років Омар Хайям керував астрономічною обсерваторією в Ісфахані. Зоряними ночами, коли місто засинало, вчені спрямовували свої погляди в бездонну глибину неба. Чумацький шлях уже не здавався вигадливим поясом. Вони розуміли, що земля куляста. І Сонце кулясте. Тієї ж форми і Місяць. Наука не може стояти на місці. І тому Омар Хайям і його друзі не стуляли очей у нічній пітьмі.

Одним із найважливіших результатів діяльності Ісфаханської обсерваторії стало створення нового календаря, який Омар Хайям назвав "Малікшаховим літочисленням". Це і донині найдосконаліший сонячний календар, точніший за сучасний на сім секунд за рік. На жаль, "Малікшахове літочислення" так і не було впроваджене.

Дві події, що відбулися в 1092 році, зіграли вирішальну роль у подальшій долі Омара Хайяма. 16 жовтня був убитий великий візир Нізам аль-Мульк, а через 35 днів помер і Малік-шах. "Держава розладналася, і був пущений у хід меч", - записав історик про наслідки тих трагічних подій.

Скінчилися дні жалоби, і Омар за звичкою попрямував до своєї обсерваторії. Але він знав, що часи змінилися: навряд чи йому можна розраховувати на прихильність нових правителів. Проте Омар Хайям не припускав, що знаменита ісфаханська обсерваторія може бути закрита. Вчинивши так, новий правитель відразу ж показав, що не має потреби в послугах Хайяма.

У країні почалася запекла міжусобиця - збройні зіткнення між представниками різних релігійних сект. Усюди, у всіх прошарках суспільства, панувала атмосфера жорстокості, підозрілості, невпевненості у завтрашньому дні, руйнувалися прийняті в суспільстві цінності справедливості, дружби, розуму, добра, людської участі.

Ці 5-6 років (1098 - 1104), мабуть, найбільш трагічний період у житті Омара Хайяма. Усе голосніше на публічних релігійних диспутах ученого і поета обвинувачували у безвір'ї

Учень – літератор. ОмарХайям був бідний. Останні тижні він брав із собою по 10-15 срібних дирхемів, щоб ось так роздати злиденим дітям. Але сьогодні в нього залишилися останні три монети. Невеликі грошові запаси підійшли до кінця. Його знання, його розум нікому не були потрібні. Уроки він не давав, точніше, від його послуг відмовилися. Що робити? Але Хайям добре знав, що він ніколи не зможе зробити.

Я б краще вороном копався у ріллі,
Ніж у негідника живився при столі.
Сухим окрайчиком задовольнитись краще,
Ніж губи мазати в чужому киселі.

Учитель. Становище вченого ставало все небезпечнішим. Середньовічний біограф поета писав: "Щоб зберегти очі, вуха і голову, Омар Хайям здійснив хадж". Хадж – це паломництво до святого міста Мекки. Таке паломництво вважається у мусульман подвигом благочестя.

Після повернення із Мекки Хайям оселився в місті, де народився, - Нішапурі. Судячи із скупих відомостей історичних хронік, у Нішапурі Омар Хайям присвятив себе педагогічній діяльності: викладав у медресе, давав приватні уроки.

Учень - літератор. Поет та філософ і тут став мішенню для глузувань, знуцань, неприборканого наклепу з боку ворогів і заздрісників... Рука мимоволі тяглася до пера. На папір виливалися лаконічні чотиривірші. Вони повні гіркоти і розчарувань.

В этом мире не вырастет правды побег.
Справедливость не правила миром вовек.
Не считай, что изменишь течение жизни.
За подрубленный сук не держись, человек!

Лукавство, лицемірство, неправда, підлість, убогість духу, догідництво - ось що панує у світі.

Миром правят насилие, злоба и месть.
Что еще на земле достоверного есть?
Где счастливые люди в озлобленном мире?
Если есть – их по пальцам легко перечесть.

Але хто ж скаже, хто відповість, чому він створений таким, цей світ? Чи можна в ньому хоч щось змінити? Чому треба огидно плазувати і догоджати, принижуватися в очікуванні милостині? Так думає Хайям, не знаходячи виходу зі світу зла. І пише, пише рубаї – на полях наукових праць, на обкладинках книг, випадкових аркушах.

Ні, не гнітять мене перестрахи й жалі,
Що вмерти мушу я, що строки в нас малі:
Того, що суджено, боятися не треба.
Боюсь неправедно прожити на землі.

Увечері Омар Хайям виходить з будинку і прямує до пагорбів. Усе частіше йому хочеться побути самому, особливо, коли заходить сонце. Він довго дивиться у безкрає небо, підставляючи обличчя під теплі промені червоного світила.

Я тільки знаю, що знання шукаю,
У найглибші таємниці проникаю.

Я думаю вже сімдесят два роки -
І бачу, що нічого я не знаю.

Учитель. Юний мій друже, запам'ятай: коли ти йдеш своєю дорогою знань, найголовніше твоє завдання полягає в тому, щоб визначити, хто ти. "Я не знаю" - це великий символ. Мудрий той, хто має знання і щиро говорить: "Я не знаю". Він мудрий, тому що усвідомлює, що шлях нескінченний. Дурень же, говорячи "Я знаю", вважає, що він знайшов істину, забувши, що істина насамперед - це рух від "Я не знаю".

Твій шлях до Істини складний. І багато перешкод на цьому шляху. Ти будеш іти, оточений зграєю сумнівів і страждань. Але пам'ятай: усе в житті - дарунок долі, усе в житті - іспит. І ти повинен до всього бути готовим, завжди залишатися собою, навіть падаючи в безодню вічності!

Учень - біограф. Омар Хайям пішов у вічність 4 грудня 1131 року. У той день він читав Книгу Зцілення Ібн Сіні. Раптом відклав книгу і сказав: "Покличте чистих, щоб я склав заповіт". Потім він помолився і після цього не їв і не пив. Коли він закінчив останню вечірню молитву, поклонився до землі і сказав: "О боже мій, ти знаєш, що я пізнав тебе в міру моєї можливості. Прости мені моє знання тебе - це мій шлях до тебе". І помер.

Боюсь, що більше ми не вернемось додому,
Ні з ким не стрінемось у обширі земному.
Цю мить, що ти прожив, вважай своїм трофеєм!
Бо що нас потім жде, не дано знать нікому.

Учитель. Омар Хайям прожив непросте життя: були в ньому злети і падіння, кохання і ненависть, хвилини щастя і смутку. Проте і на троні поряд з султаном, і у гнітючій бідності він ніколи не втрачав людської гідності, завжди залишався щирою, доброю і мудрою людиною.

Сучасники називали Хайяма "Царем філософів Сходу і Заходу". Як думаєте, чому? *(Можливо, тому що в рубаї він висловлює свої думки щодо того, як потрібно жити на землі, як треба ставитися до життя, які якості виховувати в собі тощо).*

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

Учитель. На межі двох періодів історії українського письменства - давнього й нового - височить постать Григорія Савича Сковороди. Те, що залишив він нам у спадок, - це цілюще, життєдайне джерело, з якого черпатимуть наснагу ще десятки нових поколінь.

Григорій Сковорода до самої смерті жив мандрівним життям, дав рідкісний приклад гармонії слова і діла, науки та життя. Він навчав, як жив, а жив, як навчав.

Учень – біограф. Від покоління до покоління, із уст в уста, із книжки в книжку передаються оповіді про Григорія Сковороду. В ньому завжди вражала й вражає подиву гідна цільність натури й принциповість. Ще в 1753 році Г. С. Сковорода посів у Переяславському колегіумі посаду викладача

піїтики. Єпископ вимагав пояснити, чому Сковорода викладає свій предмет не як кожний "порядочный чиновник", а по-новому. Григорій Савич відповів, що про те можуть судити спеціалісти: "Одна справа - архієрейський посох, а інша - смичок", що значило "знай швець своє шевство, а в кравецтво не мішайся". Це був виклик, якого не могла знести єпископська пиха,- і Сковорода пішов геть з училища (повідомлення учнів супроводжується переглядом презентації)

Пізніше Білгородський єпископ Йосип Миткевич запропонував Сковороді прийняти духовний сан, чернецтво. Той, не бажаючи втратити особисту волю й незалежність, зухвало відповів: "Хіба ви хочете, щоб я збільшив число фарисеїв? Їжте жирно, пийте солодко, одягайтесь м'яко та чернецтуйте! А для мене чернецтво - в житті несутяжному, в задоволенні малим, у помірності, у відмові від усього непотрібного, щоб придбати найпотрібніше; в зреченні від усіляких примх, аби зберегти себе самого в цілості; в загнuzданні самолюбства... в пошукуванні слави божої, а не слави людської".

Зверталися до Сковороди ченці Києво-Печерської лаври, знаючи його як ученого: "Доволі блукати по світу! Час причалити до гавані: нам відомі твої таланти, свята лавра прийме тебе, як мати своє чадо, ти будеш стовпом церкви і прикрасою обителі". У відповідь - виклик: "Ох, преподобні! Я стовпотворіння собою умножати не хочу, доволі і вас, стовпів неотесаних, у храмі божому...!"

Учень – історик. Сковороду спокушали високими світськими посадами, все з тим же наміром - ізолювати його від людей. Харківський губернатор пропонував: "Чесний чоловіче! Чому ти не візьмеш собі якогось певного стану?" У відповідь - сквородинське: "Шановний пане! Світ подібний до театру. Щоб грати в театрі з успіхом і похвалою, беруть ролі за здібностями. У театрі актора хвалять не за знатність діючої особи, а за те, як він вдало грає її. Я довго міркував про це і після великого випробування себе побачив, що не можу представляти в театрі світу жодної особи вдало, крім низької, простої, безтурботної, самотної. Я обрав собі цю роль - і задоволений".

Приручити Сковороду робила спробу сама цариця Катерина II, запрошуючи на постійне проживання при дворі. У відповідь знову виклик: "Я не покину Батьківщини. Мені моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця". У спокусливій ситі заради "панства великого", заради "лакомства нещасного" Сковорода так і не дався. Він з повним правом заповідав написати на своїй могилі: "Світ ловив мене, та не спіймав". Сковорода не дозволив завдати клопоту друзям навіть своєю смертю. Уже в останній день свого життя, за переказами, він лишався веселим і говірким, а по обіді взявся до незвичайної роботи: сам викопав собі могилу, потім пішов до кімнати, надів чисту білизну, підклав під голову торбу з власними пожитками і навіки заснув.

Учень – біограф. Тільки через сто років після смерті Григорія Сковороди було зібрано і видано друком усі відомі на той час його твори. Цю неоціненну послугу нашій культурі й історії зробив 1894 року в Харкові Д. І. Багалій. До

цього тільки окремі філософські й художні твори Сковороди були надруковані, а решта поширювалась серед народу в численних рукописних копіях. Григорій Сковорода до самої смерті жив мандрівним життям, дав рідкісний приклад гармонії слова і діла, науки та життя. Він навчав, як жив, а жив, як навчав.

Двісті років не було навіть відомо, в якому місяці і якого числа він народився. Тільки в рік ювілею (200-річчя з дня народження) перекладач Петро Пелех віднайшов у листі до М. І. Ковалинського від 22 листопада 1763 року розповідь про те, як провів день свого народження Г. С. Сковорода. Ця автобіографічна вказівка є досі єдиним документом, що засвідчує дату народження Григорія Савича Сковороди - 3 грудня 1722-року.

Григорій мав від природи чудовий голос і неабиякий музичний хист. Пізніше вільно грав на сопілці, флейті, скрипці, гусях, лірі, бандурі. У Чорнуській школі був солістом у церковному хорі, що разом із винятковими здібностями до навчання відкривало йому дорогу до підготовчого класу Київської академії. Київська академія вабила кожного, вчитися в ній - було мрією багатьох. Перед її брамою зупинився зачудовано в 1738 році 16-літній Григорій Сковорода. Київська академія була першим вищим навчальним закладом в Україні. У 1631 році видатний український діяч культури Петро Могила об'єднав братську школу з школою Києво-Печерської лаври в єдиний Києво-Могилянський колегіум. З 1694 року колегіум став називатися Київською академією (з 1819 року - духовною). Вся українська культура XVII-XVIII століть - література, музика, живопис, архітектура - безпосередньо зв'язані з історією Київської академії.

Сковорода застав в Академії ще багато добрих традицій і кинувся у вир багатогранного студентського життя... Співаки й музиканти набиралися з України. Талановитих чекали нагороди, багатство. Але інтереси Сковороди були іншими. Він тужив за рідним краєм, життя царського двору викликало у нього гнів і відразу, пізніше він згадував його з осудом та зневагою.

1744 року цариця Єлизавета перебувала в Києві, а з нею і двірський хор. Сковорода не побажав знову їхати до Петербургу і повернувся в Київську академію.

Учень – історик. Незабаром до Угорщини за токайськими винами для царського двору виїхало з Москви російське посольство. Як людина високої освіти і знавець музики, співу та мов, Сковорода був запрошений супроводжувати посольство. Та досить було дістатися за кордон, як Григорій Савич узяв до рук ціпка, за плечі - сакви зі скромними пожитками - пішов вивчати Європу: "Старався знайомитися найперше з людьми, вченістю і знаннями добре відомими тоді". Мандрував Німеччиною, Словаччиною, Австрією, Північною Італією. Слухав лекції знаменитих німецьких професорів, вивчав різні філософські системи, придивлявся до життя, зіставляючи його з життям на Україні, і, домандрувавшись до ностальгії - туги

за батьківщиною,- через два з половиною роки повернувся у затінок рідних верб.

Учень – біограф. Сковороді йшов тоді 31-й рік. Це вже була людина із міцними переконаннями і великим багажем знань, хоч і без найменших засобів до життя. Батьки давно перебрались на цвинтар, так і не дочекавшись свого вченого сина, а єдиний брат виїхав кудись у пошуках кращої долі, і сліди його назавжди загубилися. Як жити? Далекі мандри не привели в землю обітовану. Не зустрілось йому ні країни, в якій усі мали б щастя, ні теорії філософської, яка б відповіла на всі "чому" і "як". Єдине багатство, яке він приніс додому,- знання, що змусили говорити про нього, як про одного з найерудованіших людей не тільки України, але й усієї Російської імперії, як про нового Сократа, як про українського Ломоносова.

І він сміливо вирушив у житейське море. Він попрощався з дорогими батьківськими могилами, взяв знову до рук ціпок і сміливо та бадьоро пішов із рідного села в широкий світ, несучи певність, що всюди знайде шматок хліба у людей, воду дасть йому земля без плати, а все інше - зайве...

"Мандрівним університетом", "бродячою академією" називали Григорія Сковороду. Від села до села йшов він у старій свиті, з торбою за плечима і ціпком-журавлем у руках. І скрізь його зустрічали радо. У полі, на сільських майданах, на велелюдних ярмарках, на пасіках він охоче ставав до розмови з людьми і передавав їм простими словами свої знання, говорив про правду і розум. "Якби мені можна було стільки ж писати, як і думати",- писав Сковорода, а в розмовах часто говорив, що мусить "озиратись на задні колеса", щоб бачити, хто підслуховує, хто стежить за ним. Розповідають, що Катерина II, зустрівшись з Сковородою, запитала, чому він такий чорний. Дотепна відповідь містила глибокий смисл, що вказував на суть його життя:

- Е! вельможна мати, хіба ж ти де бачила, щоб сковорода була біла, коли на ній печуть та жарять, і вона все у вогні.

Коли Григорій Савич відчув, що вже годі топтати ряст, востаннє пішов він у далеку мандрівку до свого друга і учня М. І. Ковалинського в село Хотетове поблизу Орла. Йому заповів усі свої рукописи. Останню зупинку зробив у селі Іванівка (нині Сковородинівка), в маєтку діди́ча А. І. Ковалівського. 72-річний філософ помер тут 29 жовтня 1794 року.

Через 20 років прах його було перенесено в сад, до пам'ятника господарям маєтку. Там і нині зберігається його могила з написом на камені: "Світ ловив мене, та не спіймав".

Учні, об'єднавшись у групи, визначають спільне і відмінне у життєписах митців.

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Г. СКОВОРОДИ ТА О. ХАЙЯМА

→ УКРАЇНА → НАВЧАННЯ В КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ → ПРАЦЮЄ У ПРИДВОРНІЙ ПЕТЕРБУРЗЬКІЙ КАПЕЛІ → ВІДМОВЛЯЄТЬСЯ ВІД ПРИДВОРНОГО ЖИТТЯ І ПОВЕРТАЄТЬСЯ ДО КИЄВА → ПОДОРОЖ ДО ЄВРОПИ → УЧИТЕЛЮЄ В ПЕРЕЯСЛАВСЬКОМУ ТА ХАРКІВСЬКОМУ ОЛЕГІУМАХ → ДОНОСИ, ЦЬКУВАННЯ → МАНДРИ → ВІДМОВЛЯЄТЬСЯ ВІД КАР'ЄРИ → ФІЛОСОФСЬКІ ТРАКТАТИ, БАЙКИ, ВІРШІ.

→ СХІД → ПОЧАТКОВЕ НАВЧАННЯ В ХАРАСАНІ → ПАЛОМНИЦТВО В МЕККУ → ВИКЛАДАННЯ В БАГДАДІ В АКАДЕМІЇ НІЗАМІЙЄ → 25 РОКІВ ПЕРЕСЛІДУВАНЬ ЧЕРЕЗ ПОГЛЯДИ І ВІРОСПОВІДАННЯ → ВЕДЕННЯ СУВОРОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ → ПОВЕРНЕННЯ В ХАРАСАН, В РІДНИЙ НІШАПУР → ФІЛОСОФСЬКІ Й НАУКОВІ ТРАКТАТИ, РУБАЇ.

ВИСНОВОК

Г. СКОВОРОДА – МУЗИКАНТ, ПОЕТ, БАЙКАР, УЧИТЕЛЬ-ПРОСВІТИТЕЛЬ, ФІЛОСОФ, УЧЕНИЙ. ЙОГО БАЙКИ З ПРИХОВАНИМ ЗМІСТОМ.

ОМАР ХАЙЯМ – ПОЕТ, МАТЕМАТИК, АСТРОНОМ, ЦАРЕДВОРЕЦЬ, ФІЛОСОФ. ЙОГО РУБАЇ, ТРАКТАТИ НЕ РОЗКРИВАЮТЬ ПРЯМО ЙОГО ПОГЛЯДІВ.

V. Творча спадщина митців: спільне і відмінне.

Визначення особливостей жанру рубаї

Свої філософські роздуми про життя поет виклав у форм популярного на Сході жанру *рубаї*. Сьогодні ви познайомилися з окремими рубаї Омара Хайяма. Хто може дати визначення цього жанру? (Можлива відповідь: *рубаї* – це чотиривірш філософського змісту).

Прочитайте про особливості рубаї у підручнику. Що нового ви дізналися про цей жанр? Запропонуйте більш повне визначення рубаї. (Можлива відповідь: *рубаї* – це філософсько-ліричний чотиривірш, у якому три або й чотири рядки римуються між собою. Рубаї виконувалися у супроводі музичного акомпанементу, один за одним, розмежовані паузами).

Рубаї Омара Хайяма були об'єднані сходознавцями-перекладачами у збірку “Рубайят”, що відома нині у всьому світі. Про що ж роздумував у своїх творах Омар Хайям? Визначимо основні тематичні групи рубаї Омара Хайяма.

Тематика рубаї Омара Хайяма:

- * утвердження цінності людської особистості, права людини на радість буття;
- * оспівування загальнолюдських цінностей;
- * швидкоплинність життя та необхідність прожити його гідно;
- * роздуму над істинами, викладеними в Корані;
- * кохання як першооснова людського існування;

* уславлення насолод життя;

* утвердження віри в абсолютний закон буття – вічний і безперервний рух.

Робота з текстами окремих рубаї

Тема 1. Сумні роздуми О.Хайяма про смертність людини

Кульгава старість, юність бистронога –
Все товпиться до вічного порога.
Недовго світом тішаться живі:
Всі підем геть, у всіх – одна дорога.

Яким настроєм проникнуті ці рядки? Яке слово у вірші повторюється тричі? Чому? (*Займенники: все, всі, всіх. Поет говорить про невідворотність смерті для всіх*).

Тема 2. Протест Богові проти несправедливого світового порядку

Як ставиться Омар Хайям до того, що людина смертна? Прочитайте наступні рубаї. Знайдіть рядки, в яких поет засуджує Бога за несправедливе ставлення до людини. Прокоментуйте їх.

Ми – зібрання ляльок, головний наш – творець.
Це говорить мною не заради словець.
Нас Всевишній по сцені на ниточках водить
І запахє у скриню, коли вже кінець.

Все, что Аллах на земле создает,
Права разбить никому не дает.
Сам же безжалостно нас разбивает, -
Мудрость Творца разве смертный поймет?

Тема 3. Утвердження віри в абсолютний закон буття – вічний і безперервний рух.

А що відбувається з людиною, за думкою Омара Хайяма, після смерті? Відповісти на це запитання нам допоможе наступний рубаї:

Я однажды кувшин говорящий купил.
“Был я шахом! – кувшин безутешно вопил. –
Стал я прахом. Гончар меня вызвал из праха. –
Сделал бывшего шаха утехой кутил”.

Побудуйте логічний ланцюжок із слів: кухоль, прах, гончар, шах, глина, який би пояснив, що відбувається з людиною після смерті. (*Шах – прах – глина – гончар – кухоль*). Гончар (Аллах) зліпив людину з глини, після смерті людина знову стає порошком, з якого зроблять нову посудину, наллють вино, і життя знову продовжується.

Тюльпани та троянди пурпурові –
Тим пурпурові – що зросли із крові
Мужів великих. А ота фіалка
Із ока дівчини зросла в діброві.

Про який кругообіг йдеться у цьому рубаї? Яку ілюстрацію ви запропонували б до нього?

Тема 4. Уславлення насолод життя

«Якщо життя людське - це мить, то не можна гаяти ані хвилини, нехтувати жодною можливістю, щоб отримати міру щастя на землі. Треба жити радістю сьогодення!» - вважав Омар Хайям.

Жизнь – мираж. Тем не менее – радостным будь.

В страсти и в опьянении – радостным будь!

Ты мгновение жил – и тебя уже нету.

Но хотя бы мгновение – радостным будь!.

Випишіть усі ключові слова із цього рубаї. Поясніть, як саме вони взаємопов'язані. (*Життя, міраж, пристрасть, оп'яніння, миттєвість, радість. Життя – це лише миттєвість, міраж. Та людина має прожити свою “миттєвість” радісно. Кохання і вино – речі, які сповнюють життя радістю.*)

Тема 5. Кохання як першооснова людського існування;

Вино та образ прекрасної коханої є символами безхмарного радісного світосприйняття в рубаї Омара Хайяма.

Не печалься тому, что неправда кругом.

Не терзай свою душу тоской о былом.

Сердцем милой владей до последнего часа,

Полни жизнь, словно чашу, багряным вином.

Тема 6. Роздуми про Людину, її стосунки з іншими людьми, швидкоплинність життя та необхідність прожити його гідно;

Для друга гідного душа на все готова:

І в ноги поклониться, не вимовивши й слова.

Дізнатись хочеш ти, чи є на світі пекло?

Є пекло: з підлою людиною розмова.

Назвіть антитезу у цьому вірші. (*Гідний друг – підла людина*). Які, на вашу думку, риси характеру має «гідний друг»? За що йому варто «вклонитися в ноги»? Поясніть використання метафори «пекло». Чому розмова з підлою людиною уявляється поету «пеклом»?

Хай кожна мить, що в вічність промайне,

Тебе вщасливлює, бо головне,

Що нам дається тут, - життя: пильнуй же!

Як ти захочеш, так воно й мине.

Тема 6. Усвідомлення цінності людської особистості

Вместо злата и жемчуга с янтарем

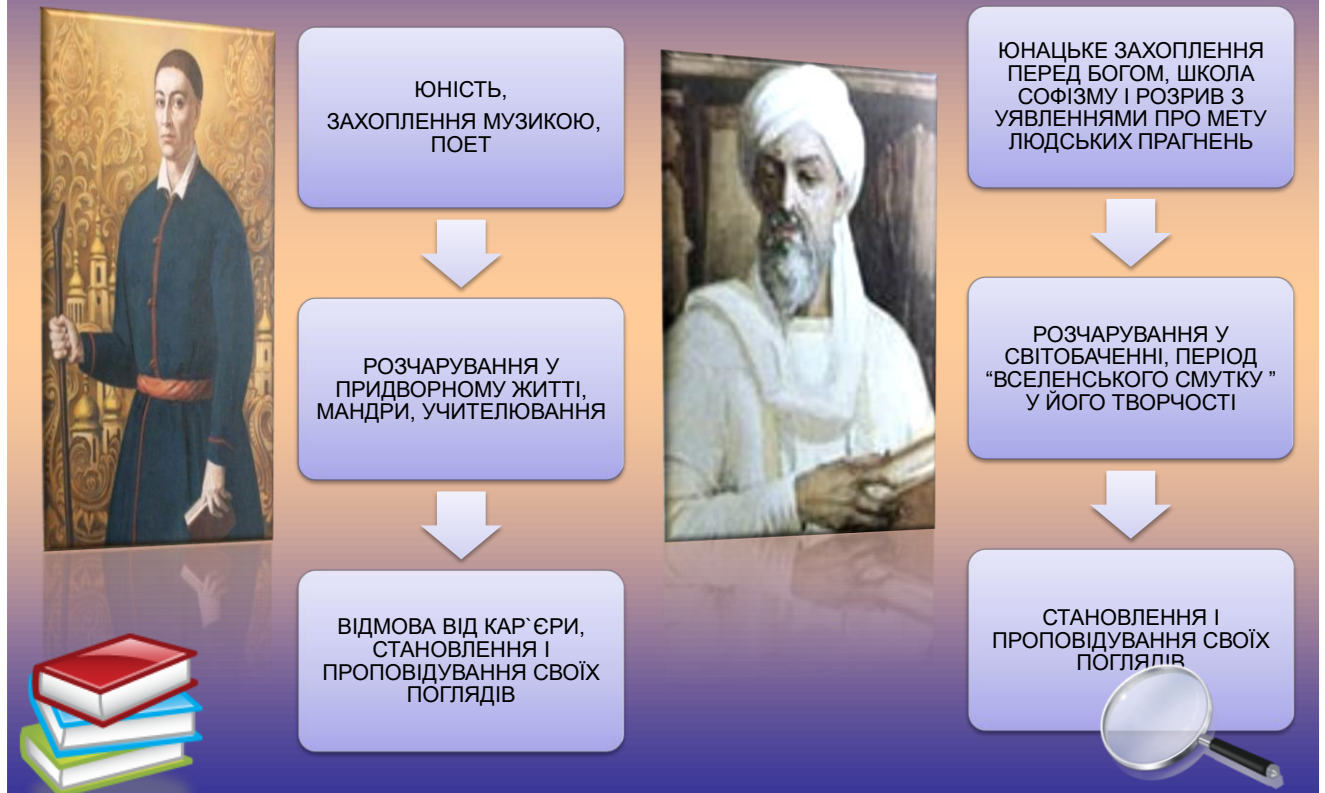
Мы другое богатство себе изберем:

Сбрось наряды, прикрой свое тело старьем,

Но и в жалких лохмотьях – останься Царем!

Яке багатство протиставляє поет золоту? Яку людину можна вважати Царем? Назвіть її риси і особистісні якості.

ЕТАПИ ДУХОВНОГО ПОШУКУ Г. СКОВОРОДИ ТА О. ХАЙЯМА

Християнські морально – етичні ідеали Г. Сковороди:

- * волю не можна спокусити ні славою, ні багатством ,ні чинами;
- * щоб пізнати себе , треба знайти «сродну працю»;
- * пізнавши себе, людина осягне Божественне, досягне щастя;
- * визнання вічності матерії, співіснування двох натур: видимої і невидимої;
- * пропагування вчення про три світи (макрокосмос, мікрокосмос,світ символів).

Погляд 1. Волю не можна спокусити ні славою, ні багатством ,ні чинами.

Був випадок з Катериною II. Одного разу вона побажала побачити відомого філософа особисто. Коли Сковорода прибув до палацу, його завели до приймальної зали. Коли зайшла цариця, всі присутні вклонилися їй, окрім Сковороди.

- Чому ти не кланяєшся мені, - запитала його Катерина II.

Філософ спокійно відповів:

- Не я бажав тебе бачити, а ти сама захотіла на мене подивитися. А як же ти мене роздивишся, коли я перед тобою удвоє зігнуся?!

Відзначився був Сковорода і в Харківському колеґіумі, де викладав. Замість оцінок викладач писав: "вельми туп", "справжнє безглуздя". Розумників оцінював званнями: "досить гострий", "зверок вострое" (тобто знання має чудові

). Всього у Григорія було 12 таких градацій. Але незважаючи на це студенти обожнювали свого наставника.

Погляд 2. Щоб пізнати себе , треба знайти «сродну працю».

«Щастя твоє – в тобі самому: пізнавши себе – пізнаєш все, а не пізнаєш себе – ходитимеш у темряві і боятимешся там , де страху й не бувало»

Погляд 3. Пізнавши себе, людина осягне Божественне, досягне щастя.

Людина, як твердить Сковорода, не тремтячий раб, а "коваль свого щастя", "шумливий бурхливий дух". Сам залізної, монолітної натури, він готовий був платити життям за ідею і вважав, що шлях до щастя - "наслідування блаженній натурі" :

- Бажаєш бути щасливим?.. Для цього не треба їздити за моря, колінкувати перед сильними світу сього, щастя завжди і всюди з тобою, його тільки треба пізнати.

Погляд 4. Визнання вічності матерії, співіснування двох натур: видимої і невидимої.

«Дух, Господь, отець, розум, істина те, що керує вчинками і думками справжнього християнина»

«Царство Боже всередині нас. Щастя в серці,серце в любові, любов же – в законі вічного».

Мудрість Г.Сковороди вирішальною мірою була виплекана премудрістю віри. Насамперед це стосується розуміння смерті. Воно узгоджується з догматами віри: смерть як вінець життя і двері в безсмертя. «Треба своєчасно приготувати собі зброю проти цього ворога не різного роду міркуваннями, бо вони не дійсні, але спокійним узгодженням своєї волі з волею Творця. Такий душевний мир готується задалегідь, він зростає тихо у тайні серця, зміцнюється почуттям зробленого добра» .

Усвідомлюючи своє покликання й часове призначення пробудження духу нації, Григорій Сковорода кожним словом, кожним кроком, кожним помислом виконував свою місію .

Погляд 5. Пропагування вчення про три світи (макрокосмос, мікрокосмос,світ символів).

« Уся сила десятислів'я вміщується в одному цьому імені — любов. Вона є вічним союзом поміж Богом та людиною. Вона вогонь є невидимий, яким серце розпалюється до Божого слова чи волі, а тому вона сама є Бог.

Ця божественна любов має на собі зовнішні види чи значки; вони зветься церемонія, обряд. Отже, церемонія біля благочестя є те, що біля плодів лист, що на зерні луска, що при доброзичливості компліменти. Коли ж маска позбавлена своєї сили, у той час залишається одна лицемірна облудність, а людина — гробом розфарбованим.

Церемонія — це все те, що може справляти й найнещасніший нероба»

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ Г. СКОВОРОДИ ТА О. ХАЙЯМА

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

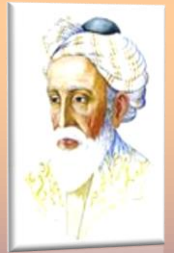
1. **ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ Й ЛЮБОВІ.** Пізнати себе і Бога людина може через серце: “ Царство Боже всередині нас. Щастя в серці, серце в любові, любов же – у законі Вічному ”.
2. **ДВОЇСТІТЬ БУТТЯ.** Буття двоїсте: зміст (дух, Бог), форма (матерія) “ ... весь світ складається з двох натур: одна видима, друга – невидима. Невидима – Бог, видима – тіло ”.
3. **ФІЛОСОФІЯ ЩАСТЯ ЧЕРЕЗ САМОПІЗНАННЯ.** Світ складається з трьох світів: ВСЕСВІТУ (макрокосмосу), ЛЮДИНИ (мікрокосмосу), БІБЛІЇ (світу символів). Саме через символи Біблія невидиме робить видимим.

Висновок:

Сковорода вважав людину найвищим і найпрекраснішим Божим створінням, вона має пізнати себе, що й буде для неї щастям.

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ОМАРА ХАЙЯМИ

1. Заперечує погляди релігій, що людина народжена, щоб страждати. Вважає це звичайною реакцією на біди, наслідком духовної розпусти. Треба так організувати свої емоції, щоб це було з посмішкою, а не зі слізьми.
2. Релігія закликає змиритися перед горем і випробуваннями. А Хайям сміється над цим. За ним метод “ нейтралізації зла ” і засіб для “ пробудження сонних ” і спосіб владнати свою особисту долю, і те, як покращити життя всього людства, - одне й те саме!
3. Не звертатись до Бога, а самому боротись проти злої долі. Не задовольняйтесь несправжніми цінностями Буття: “ ... щоб болото, котре летить з-під коліс долі, не прилипало до душі ”.

Висновок:

Омар Хайям стає на боротьбу не тільки проти гігантського монстра – людської інертності, але й проти волі неба, веде цю боротьбу одночасно на два фронти.

VI. Підсумок уроку.

На завершення уроку використовуємо метод « Незакінчене речення »

- * Я захоплююся особистостями Омара Хайяма та Григорія Сковороди, бо...
- * Творчість митців не втратила актуальності в наш час, тому що...

VII. Домашнє завдання.

Написати лист другові “Відкрий для себе Омара Хайяма та Григорія Сковороду!”, намалювати ілюстрації до тих творів, які найбільше сподобалися.